

בס"ד, י' תמוז תשס"ה

שבת ע"ו-פ"ב

גליון מס' 321

- ♦ פסיק רישיה - גבולות וסייגים
- ♦ פסיק רישיה לשעבר
- ♦ נעילת תיבה ללא חשש מפני הזבובים
- ♦ הצתת אש תחת סיר שתוכנו עלום

השבוע בגליון

- ♦ "זה העציץ ילך לנהר..."
- ♦ "גבר" תמורת גבר
- ♦ כפרות בערב ראש השנה
- ♦ מציאות הכשפים על פי המקורות

דף מא/ב מו/ב והלא מצרף

פסיק רישיה - גבולות וסייגים

אחת המחלוקות המפורסמות בש"ס, היא אם "דבר שאינו מתכוין מותר או אסור". לדעת רבי שמעון - מותר, ולדעת רבי יהודה - אסור.

אחד המקרים הידועים הממחישים את המחלוקת הוא, "גורר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוון לעשות חריץ" (שבת כט/ב). כלומר, למרות שאסור בשבת לעשות חריץ בקרקע, משום מלאכת "חורש", אדם שגורר ספסל על הקרקע ואינו מתכוון ואף אינו זקוק לחריץ שמותיר אחריו הספסל הנגרר, רשאי לעשות כן, שכן, רבי שמעון סובר, כי מקרים שבהם אין בכוונת העושה לגרום לפעולת האיסור, אינם אסורים (וע"ע "פני יהושע" מב/א). רבי יהודה חולק.

טרם ניגש לנידונינו ראוי לציין, כי רבותינו הראשונים נחלקו בנידון מהותי לגבי הגדרת מחלוקת התנאים. יש סוברים (ריטב"א יומא לד/ב), כי מחלוקת זו תקפה לגבי כל דיני התורה, כגון, לגבי כיבוי האש על גבי המזבח (ראה בהרחבה גליון 224 זבחים דף צא/ב, מאמר "דבר שאינו מתכוין, מותר" - הכל מותר?). ראשונים אחרים (תוס' בסוגייתנו מא/ב ד"ה "מיחם") חולקים וסוברים, כי בשונה מיתר דיני התורה, הכל מודים כי בשבת אין איסור תורה בעשיית דבר שאינו מתכוין, מפני שבשבת קיים כלל ייחודי: "מלאכת מחשבת אסרה תורה", והעושה בשבת מלאכה שאינו מתכוין אליה, אינו חייב בדיני התורה, ומחלוקת התנאים מתמקדת בנידון, אם חכמים אסרו פעולה זו.

פסיק רישיה לשעבר: ומכאן לנידונינו, המכונה על ידי האחרונים "פסיק רישיה לשעבר".

גמרתנו מדגישה, כי היתרו של רבי שמעון, אינו כולל גרירת ספסל אשר תגרום בוודאות לחריצת העפר, אך ורק כאשר אין וודאות כי המלאכה תגרם, מותר לגרור את הספסל. מקרה זה מוגדר "פסיק רישיה ולא ימות?", היינו: האם יש הגיון בדבריו של אדם השוחט בעל חיים, וטוען כי אינו מתכוין להמיתו? לפיכך, אסור בשבת לסגור דלת או חלון, אם בחדר נמצאים בעלי חיים, מפני שסגירת הדלת או החלון צדה אותם בחדר, ובשבת אסור לצוד, אף על פי שאין זו כוונת הסוגר (רמ"א "שולחן ערוך" או"ח סי' שט"ז סעי' ד').

נעילת חדר שאין יודע אם יש בו בעל חיים: שאלה גדולה קמה וגם ניצבה על שולחן הפוסקים לדורותיהם. אדם נועל חדר, אך אינו יודע אם יש בעלי חיים בחדר; המותר הדבר? מחד, אין אפשרות להגדירו כ"פסיק רישיה", כמי שבוודאי צד בעל חיים, שהרי הוא אינו יודע אם אכן יש בעל חיים בחדר. מאידך, סגירת הדלת היא מעשה מובהק של צידה, לאמר, אין לפנינו ספק עתידי, כגון, האם גרירת הספסל תחרוץ באדמה אם לאו, אלא הספק הוא על דבר קיים כבר עתה, העלום מאיתנו - האם יש בעל חיים בחדר.

כדי להבין את עומק השאלה נציב מקרה אחר ונתבונן בהבדל בין המקרים. אדם מזיז דלת כלוב של ציפורי נוי, ויתכן שבמהלך פעולתו דלת הכלוב תטרק ותנעל. במקרה זה, מעשהו אינו מוגדר כמעשה צידה, מפני שיתכן שהדלת לא תטרק ותנעל. אולם, הסוגר דלת ואינו יודע אם יש בעל חיים בחדר, עושה מעשה צידה וודאי - אם יש בעל חיים

דבר העורך

זכרו של לומד דף יומי

המכשירים זמזמו. צינורות שקופים, מוכספים, כהים, לבנים, הובילו והחזירו, הוציאו והכניסו, ניקו וסיננו את הנוזלים. הוא ישב ליד המכשיר, מחובר לכל מה שצריך היה להיות מחובר.

דיאלוג.

חלוקים לבנים, ריח תרופות, צפצופי מכשירים ורופאים טרודים. הוא לא ראה מאומה מכל אלה. בידיו הצנומות מן המחלה הממושכת היתה תפוסה גמרא דקה, מכיס חולצתו הסתלסל חוט דקיק של אוזניים, היישר אל אוזניו, והוא היה שרוי בעולם אחר. "אמר רבא, הגמרא מסבירה שבתקנה זו חכמים... קולו של מגיד השיעור בדף היומי בקע מתוך מכשיר ההקלטה, ענינו של ר' משה ברוך המלסדורף עקבו בעיון אחר שורות הגמרא, ומצחו התכווץ והתרחב חליפות, לפי תוכן השיעור המתקדם.

לו ידע מגיד השיעור בעת שהוקלט, כי שיעורו יימסר לאוזניו של חולה דיאלוג, בשעה שהוא מחובר למכונה הגדולה לטיפול ממושב; קולו היה בוגד בו. אך לו היה מגיד השיעור נוכח בר' משה ברוך המלסדורף באותה שעה, הוא היה שב ונרגע.

האצילות העדינה ששרתה עליו, הרגיעה הנפשית שקרנה ממנו, השפיעה על כל הסובבים אותו. אזור בכוחות נפש עילאיים, ידע ר' משה ברוך לתעל את רגשותיו אל הקדושה ואל הרוחניות, להתעלות ולשאוף. **בעל** רגש עצום היה ר' משה ברוך.

הוא נפטר בשבת קודש, ד' בסיון תשס"ה. **בסיום** השי"ס של "מאורות הדף היומי" הוא עדיין השתתף. מי שראה אותו, אינו יכול לשכוח אותו. על כסא הגלגלים הוא שעט באולם, כמו היה צעיר המתרוצץ על רגליו, לחץ ידיים וחייך לכל עבר. הוא היה המאושר באדם. סיום השי"ס. לסיים את כל השי"ס. בטיפול דיאלוג.

לעילוי נשמת

הר"ר **יהודה דוד ז"ל**
ב"ר פנחס יוסף ז"ל
נלב"ע י"ב תמוז תשס"ג
ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

הר"ר **משה ברוך (בני) המלסדורף ז"ל**
בן יבדלחט"א ר' אברהם חיים הי"ו
נלב"ע ד' סיון תשס"ה
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י משפ' המלסדורף שיחיו
- ת"א, גבעת שמואל

לעילוי נשמת

הר"ר **אהרון יעקב קורנווסר ז"ל**
בן ר' אליעזר ז"ל
נפטר ז' תמוז תשס"ב
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י בני המשפחה שיחיו
- לוס אנג'לס

לעילוי נשמת

הר"ר **יוסף בונים גוטר ז"ל** ב"ר אליהו ז"ל
נלב"ע ט"ו תמוז תשמ"ג ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י המשפחה שיחיו

נשמת אדם

נר ה'

באותו מעמד שהפך אנשים קרי מזג לרגשים גדושי חמלה, רקד האולם כולו, על אלפי האנשים, כאיש אחד בלב אחד. הכל הפכו לדבוקה אחת של ריקוד, והוא, ר' משה ברוך, ישב רתוק לכסאו, והתבונן במתרחש. עיניו זלגו דמעות, כמו רבים מן המשתתפים במעמד, ועם סיום הריקודים הוא שאל: "אמרו נא לי. האם הרבנים מגידי השיעורים, אשר קמו ממקומותיהם ראשונים, ירדו מן הבמה, התחבקו עם שומעי השיעורים שלהם והחלו לרקוד עמם בעוז ובחדווה, בגורם אחריהם את כל משתתפיהם, היו מתואמים ביניהם? דיברתם על זה לפני כן, או שהאווירה היא זו שגרמה לכך, ספונטאנית, הלב רקד, הנשמה געשה והרגלים קיפצו? הא? אמרו נא לי."

כאשר שמע מהימנה, כי לא היה דבר מתואם, הוא פרץ בבכי מרגש. הוא חש כתאום המוצא את אחיו התאום. אותו תחושת, שדרגות השמחה, האושר והסיפוק, שכן אנוש משיג באמצעות לימוד התורה, אינן משתוות לכל שמחה מכל סוג שהוא. ר' משה ברוך חש זאת כבר זמן רב, בעת לימוד הגמרא, שהחיתה את נפשו. ומשפגש ביהודים נוספים הרוקדים עם הגמרא כמו היתה בנס החתן, התפרץ בבכי מאושר ליוצר נשמתו.

ר' משה ברוך, ר' משה ברוך.
על השאלה השניה ששאלת, נענית בשעת הלווייתך.

המונים השתתפו בהלווייתו של אדם מיוחד זה, אשר למד תורה במסירות, העריך אותה מכל, ואף התנהג כן.

כאשר נציג מאורות הדף היומי היה מגיע אל משרדו, ר' משה ברוך היה נועל הכל, מונע קבלת שיחות, סוגר ספרי חשבונות, טורק מגירות. מאורות הדף היומי שלום, מה אפשר לעזור לכם. **באותו** שעה בה הספידו את ר' משה ברוך עליו השלום, הצטמרו האנשים, כאשר מן הרמקול בקע קולו של אחד הספדים: "ר' משה ברוך... כשעיניך עצובות שאלת אותי לאחר מעמד סיום השי"ס, יאנץ, אין לי מגיד שיעור, מי ירקוד איתני?". ר' משה ברוך, ר' משה ברוך, אתך תרקוד הגמרא הקדושה שהחזקת בידך הרועדות!!! אותן מסכתות שנסאת עמך לבית החולים, יפצו עמך בריקוד. כעת אתה משוחרר מכבלי הגוף, שא גלגלך ר' משה ברוך, הקי את עצמך ורקוד עד כלות עם הגמרות הקדושות."

ר' משה ברוך. בחיי חיותך לא הכרתך. אך לאחר שהתודעתי לפועלך הריני בטוח, כי לו היתה מוקמת "ישיבת הדף היומי", היתה התלמיד הראשון שמצטרף אליה. לו היתה ישיבה זו נסגרת, היתה התלמיד האחרון שעוזב אותה. **נח** בשלום על משכבך ר' משה ברוך, ובכל עת בה נסיים מסכת, בעזרת ה' יתברך, בכל פעם בה נערוך סעודת סיום, זכור נזכור את לומד הדף היומי האמין, שעמד על משמרתו עד שהתעלה לשמי רום.

תהא נשמתך צרורה בצרור החיים.

.....
העניינים לזכות את הרבים בסיפור מעניין.
או בעבודה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל,
מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי,
ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה.
כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק פקס: 03-570-67-93
mendelson@meorot.co.il
.....

בברכת התורה העורך

בחדר, הוא ניצוד.

אם נבקש לסכם את צדדי הנידון במשפט קצר, נגדיר זאת כך: מחלוקת רבי שמעון ורבי יהודה מתייחסת למקרה שבו הספק מתמקד במעשה, כיצד הוא יתבצע, האם הספסל יגור בחוזקה, או ברפיון. שאלתנו, היא, איפוא, כיצד יש להתייחס למקרים שבהם הספק אינו טמון במעשה, אלא בחוסר ידיעת העושה, הוא סוגר את הדלת, אך אינו יודע אם יש בעל חיים בחדר.

ומכאן לדעות הפוסקים.

נעילת תיבה ללא חשש מפני הזבובים: ה"ט"ז (סי' שט"ז ס"ק ג') נוקט, כי אין איסור בדבר, ולפיכך, הוא מתיר לנעול תיבה שיתכן שמעופפים בה זבובים. לדעתו, כל עוד נועל התיבה אינו מתכוין לצידת הזבובים, ואינו בטוח כי הם אכן שם, אין המקרה נחשב "פסיק רישיה".

הצתת אש תחת סיר שתוכנו עלום: לכאורה, קיימת הוכחה ברורה, שהרמ"א חולק על ה"ט"ז. כאמור, דין "אינו מתכוין" נוהג בכל דיני התורה. הבה נתבונן בהלכה מהלכות "בשר בחלב". כידוע, מלבד איסור אכילת בשר וחלב שבושלו יחד, גם פעולת בישולם יחד אסורה. והנה, הרמ"א (יו"ד סי' פ"ז סעי' ו') פוסק, כי אסור להבעיר אש תחת קדירת גוי, כאשר היהודי אינו יודע מה היא מכילה, מחשש שיש בה תערובת בשר וחלב, ונמצא עובר על איסור בשר וחלב יחד. פסיקה זו של הרמ"א מעידה כאלף עדים, כי לדעתו, מעשה שבפני עצמו גורם לפעולה וודאית, נחשב "פסיק רישיה", מפני שאם אכן יש בסיר בשר וחלב, הרי זו פעולת בישול וודאית (עיי' בהג' רע"א שם, ועיין שו"ע הרב קו"א סי' רע"ז אות א' ושו"ת "חלקת יואב" מהד"ק סי' ח').

מלאכת מחשבת: אולם, הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל מעיר ("מנחת שלמה ח"א סי' י' אות ט"), כי יתכן שיש להבדיל בין איסורי שבת לבין יתר איסורי התורה, שכן, בשבת נאמר דין מיוחד - "מלאכת מחשבת", היינו: אסור לעשות פעולה מתוך מחשבה ורצון שבעקבותיה תתבצע מלאכה, בשונה מיתר איסורי התורה אשר בהם המעשה גופו הוא האיסור, ומחשבת האדם ורצונו אינם משנים את הגדרת המעשה. מעתה, דווקא בבישול בשר וחלב החמיר הרמ"א, מפני שאם בסופו של דבר הסיר מכיל בשר וחלב, המבעיר עבר על איסור. אך בנידונינו, לגבי איסור שבת, מאחר שסוגר הדלת אינו יודע אם יש בעל חיים בחדר, לא ניתן להגדירו כ"מלאכת מחשבת", שכוונתו ומחשבתו היתה לצודם, שהרי אינו יודע אם אכן יש שם בעל חיים.

כך או כך, הפוסקים מוכיחים מסוגייתנו כדעת ה"ט"ז, שגם כאשר הספק אינו בגוף המעשה, אלא בתנאים הסביבתיים, אינו נחשב "פסיק רישיה". בגמרא נאמר, כי מותר לשפות מים קרים לסיר רותח, כדי שיתחממו קמעא ויהיו פושרים. הגמרא מקשה, הלא פעולה זו מחזקת את הכלי; כידוע, כלי מתכת חמים מתחזקים במגע פתאומי עם מים קרים. הגמרא עונה, כי הלכה זו היא לדעת רבי שמעון, ש"דבר שאינו מתכוין מותר", ומאחר שאין בכוונת שופת המים לחזק את הכלי, אין איסור בדבר.

לכאורה, מה בכך שאין זו כוונתו, במה הוא שונה מן הסוגר דלת ונועלה על בעל חיים הנמצא בחדר, שניהם אינם מתכוונים למלאכה, אך הדבר אסור מפני שהתוצאה בלתי נמנעת? הראשונים מבארים, כי מאחר שיתכן שהכלי שלתוכו נשפטים המים הקרים כבר חוזק לפני כן באמצעות מים קרים, אין וודאות כי שפיתת המים הקרים מחזקת אותו, שיתכן שהוא כבר מחוזק.

הרי לנו, כי גם כאשר הפעולה וודאית והספק נוצר כתוצאה מתנאים סביבתיים, עדיין המקרה נחשב כספק הנכלל בהיתר של רבי שמעון - "דבר שאינו מתכוין, מותר" (עיי' שו"ע הרב שם ו'ביאור הלכה" סי' שט"ז).

דף פא"ב היה מונח על גבי קרקע והניחו על גבי יתדות מיחייב משום תולש

ההבדל בין חיבור לבין יניקה

בסוגייתנו ובמסכת גיטין (דף ו'א) ובמסכת מנחות (דף ע"א) מתרכז הנידון בשאלה חשובה ועקרונית הנוגעת לנושאים רבים - "עציץ נקוב".

עציץ המונח על האדמה ויש בו נקב, הרי הוא יונק מן האדמה דרך הנקב וגידולו הרי הם כגידולי קרקע לכל דבר ועניין. על כך אין חולק. במסכת גיטין הגמרא דנה לגבי עציץ נקוב שהוגבה ונתלה מעל האדמה, האם גידולו חייבים בתרומות ובמעשרות מן התורה; האם הם נחשבים כשאר גידולי קרקע, או כפירות שלא גדלו באדמה [מדרבנן חייבים להפריש גם בפירות שלא גדלו באדמה, גיטין סה"א ועוד].

סוגייתנו עוסקת בעציץ נקוב המונח על האדמה, מה דינו של המרימו בשבת מעל הקרקע, האם עבר על איסור תולש, שהרי בשבת אסור לתלוש גידולי קרקע, והגמרא אומרת, שהמגביה עציץ מן הקרקע בשבת חייב! לכאורה, גמרא זו מהווה הכרעה לכך, שעציץ נקוב שאינו מונח על האדמה אינו יונק ממנה, שאם לא כן, מדוע המרים את העציץ נחשב כמי שתלש אותו.

אולם, בעלי התוספות מבארים, כי כוונת הגמרא היא, שהעושה כן עובר על איסור מדרבנן בלבד, שכן, אכן, הן התורה לא תלש, מפני שהעציץ משיך לינוק בעודו באוויר.

מעתה, כאשר נעין בשני פסקי הלכות של הרמב"ם, נמצא עצמנו נבוכים ותמהים. הרמב"ם פוסק (הל' שבת פ"ח הל' ד'), כי המגביה עציץ נקוב בשבת חייב משום תולש.

פנינים

א' או ע'

"חלב כדי גמיעה. איבערא להו כדי גמיעה או כדי גמיעה? א"ר נחמן בר יצחק הגמאיני נא מעט מים מדכד.

איבע"י להו גראיני או גרעיני? אמר רבא בר עולא ונגרע מערכך. איבעיא להו אוממות או עוממות? אמר רב יצחק בר אבדימי אָרְזִים לא עָמְמָהוּ בגן אלוקים. איבעיא להו מאמצין תנן או מעמצין? א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן וְעָצֶם עֵינָיו מראות ברע".

"כל האותיות שמוצאיהם ממקום אחד, מתחלפות זו בזו" (רש"י ויקרא יט/טז). בגלל דמיון א' וע' הוזהרו חז"ל סופרי סת"ם: "שלא יכתוב אלפין עיינין, עיינין אלפין" (להלן קג/ב). דמיון עיצורים אלו הוא הבסיס לדורות חז"ל המבוססות על חילופי א' וע', וכפי שהגמרא אומרת (ברכות לב/א): "ויתפלל משה אל ה', אל תקרי אל ה' אלא על ה', שכן דבי רבי אליעזר בן יעקב קורין להלפין עיינין ולעיינין אלפין".

בעיצורים אחרים שמוצאיהם ממקום אחד (כגון ג'-כ') נשמרה בכל זאת ההבחנה ביניהם. אך ההבחנה בין א' וע' נתערערה ונטשטה בתקופת חז"ל עד כדי כך שאצל חלק מהיהודים נדדה א' וע' לגמרי בהגייתם (כנראה בהשפעת הדיבור ביוונית), ולכן הוזהרו חז"ל, שאנשי בית שאן, בית חיפה וטבעון - לא ישאו את כפיהם ולא ירדו לפני התיבה "מפני שקורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין" (מגילה כד/ב; ועיי"ש ברש"י).

בפי רוב היהודים בתקופת חז"ל נשמרה עדיין ההבחנה בין א' וע', אך הדמיון הרב ביניהם גרם לפעמים לספקות, כמו בסוגייתנו המבררת כיצד יש לגרס במשנה, ונזקקו להוכיח מפסוקים שיש לשנות: "חלב כדי גמיעה", "חוץ מקליתין וגרעיניה", וכיו"ב. **התערערות** העיצורים הגרונים השפיעה גם על השפה הארמית. בסוגיה סמוכה (עז/ב) מובא ההסבר למקור המילה "בקתא" (=בית צר וקטן, רש"י), כקיצור שתי המילים: "בִּי עֵקְתָּא" (=בית צר, רש"י; ועיי' רד"ק עמוס ב/ג). בהתמוגגות שתי המילים נעלמה/נאלמה האות

הגרונת ע': בי עקתא ← בקתא ← בקתא. **יש** להבדיל בין בקתא זו (=בקתה בעברית) למילה שוות צורה "בקתא" במשמעות בִּקְעָה, שטח פתוח, שגם ממנה נעלמה ע' אך באופן שונה: בקתא ← בקתא.

דף עז/ב הדרן עלך כלל גדול

חשיבותו של לימוד ברבים

דבר מעניין יש בחידושי המהרש"א כאן: המהרש"א מתנצל שעל דף עז לא כתב מחידושי "מפני שלא למדתי אז בישיבה בהיותי ביריד לובלין". כידוע גדולי הדורות חברי ועד ארבע ארצות היו נוסעים ליריד, מתכנסים שם ומתקנים תקנות לטובת הכלל. **מחר** שלימוד דף זה לא היה ברבים, לא ההין המהרש"א להעלות את חידושי עליו על גבי הכתב:...

דף עז/ב מ"ט עיזי מסגן ברישא

רמזים לעניינים גבוהים

בגמרא נאמר, שרב זירא שאל את רב יהודה מה טעם העיזים הולכים בראש ואחר כך הכבשים, וענהו שכך הוא בבריאת העולם: חושך ואחר כך אור.

המהרש"א מסביר שכל העניין (כמו כל הסוגיה) משל הוא. היוונים נמשלו לצפיר עיזים וישראל לכבשים. מדוע שלטו קודם היוונים ורק אחר כך ישראל? מפני שכך סדר העולם, שהחושך - "וחשך על פני תהום זו מלכות יוון" (חז"ל) - קודם לאור - נרות חנוכה:

כך הוא הסדר: מתחילה חושך אפילה ויאוש ואחר כך פורץ האור...

כאשר הרמב"ם נוקט בלשון "חייב", כוונתו שחייב מיתה מן התורה, כך כותב הוא עצמו בכללים הפותחים את הלכות שבת בספרו. הא למדת, שעציץ נקוב המוגבה מן הקרקע, הרי הוא תלוש מן הקרקע. המסקנה המתבקשת היא, שבהלכות תרומות ומעשרות הרמב"ם יפסוק, כי גידולי עציץ נקוב אינם חייבים מן התורה בהפרשת תרומות ומעשרות, שהרי אינם גידולי קרקע, אך למרבה הפלא הדבר אינו כן, בדברי הרמב"ם מבואר (הל' תרומות פ"ה הל' ט"ו), כי גידולי עציץ נקוב חייבים בתרומות ובמעשרות מן התורה!

מה פשר הדבר.

הגאון רבי חיים הלוי מבריסק זצ"ל, התווה את חותמו גם בשאלה נוקבת זו (חידושי הגר"ח השלם, סי' י"ג). הגר"ח זצ"ל מסביר, כי לפנינו שני נושאים שנכרכו זה בזה והתפתלו יחד, עד שהם דומים כאחד ולכשנבדיל ביניהם ונבחין בשוני העצום ביניהם, תימוג קושייתנו מאליה.

יניקה וחיבור, שני דברים המה: שני פנים לקשר שבין דבר הגדל בקרקע לבין הקרקע. גידול הקרקע יונק ממנה את לשדה. לבד מזאת, הוא מחובר אליה באופן פיזי.

חיוב תרומות ומעשרות חל על גידול קרקע, על הפרי שהקרקע גידלתו, הוי אומר, על הפרי שינק מן הקרקע. מה לנו אם היה מחובר אליה, תפוס בה ואחוז בה, עיקר שאב ממנה את כוחו. לפיכך, גם גידולי עציץ נקוב המוגבה מעל הקרקע חייבים בתרומות ובמעשרות, שנתגדלו על ידי האדמה.

איסור תולש בשבת קובע, כי אסור לתלוש מהקרקע דבר המחובר אליה. לפיכך, המגביה עציץ נקוב מן הקרקע עובר על איסור תולש, שהרי ניתק בין הדבר הגדל בקרקע לבין הקרקע. אמת, גם בעודו מונף באוויר, מוסיף הפרי לינוק מן הקרקע, אך מאחר שבמעשהו ניתק את חיבור של העציץ, ששוב אינו "מחובר" לקרקע, הרי הוא "תולש"! [ועיי"ש עוד שמבאר לפיי"ז את שיטת הרמב"ם בדיון הכשר וקבלת טומאה לזרע בעציץ נקוב].

דף פא/ב האי פרפיסא

זה העציץ ילך לנהר...

כמעט בכל קהילות ישראל נהוג לערוך "כפרות" בערב יום כיפור. מרן רבי יוסף קארו כותב נחרצות ("שולחן ערוך" או"ח סי' תר"ה): "מה שנהגים לעשות כפרה בערב יום כיפורים לשחוט תרנגול על כל בן זכר ולומר עליו פסוקים, יש למנוע המנהג". הרמ"א חולק על כך: "ויש מהגאונים שכתבו מנהג זה, וכן כתבו אותו רבים מן האחרונים, וכן נוהגין בכל מדינות אלו ואין לשנות, כי הוא מנהג ותיקין". המקור הקדום ביותר למנהג עריכת כפרות, הם דברי הגאונים המצוטטים באריכות על ידי רש"י בסוגייתנו (הגר"א או"ח סי' תר"ה, "חתם סופר" בחידושי למסכתנו בשם המגן אברהם סי' תר"ה סוף סק"ג).

גמרתנו עוסקת ב"פרפיסא", שהוא עציץ שבו גדלים זרעונים שונים. רש"י כותב (ד"ה "האי פרפיסא"), כי עציץ. זה אינו כיתר העציצים, אלא ייעודו לכפרות: "ובתשובת הגאונים מצאתי שעושים חותלות מכפות תמרים, וממלאין אותם עפר וזבל בהמה, ועשרים ושנים או חמישה עשר יום לפני ראש השנה עושין כל אחד ואחד לשם כל קטן וקטנה שבבית, וזורעים לתוכן פול המצרי או קיטנית, וקורין לו פרפיסא וצומח, ובערב ראש השנה נוטל כל אחד שלו, ומחזירו סביבות ראשו שבעה פעמים, ואומר: זה תחת זה, וזה חליפתי וזה תמורתך, ומשליכו לנהר".

מדוע ולמה?

ה"חתם סופר" זצ"ל כותב (שם), כי באים לרמוז בכך, שאם נגזר על האדם שזרעו יכלה בשנה הבאה, הרי שקללה זו תחול על הזרעונים שבעציץ. כמו כן, בימיהם תינוקות רבים נספו במחלת ה"אסכרא" המביאה למיתת חנק, ולפיכך זרקו את העציץ לנהר "ובזה יכופר לו ולבניו ויחיו", שהרי החייב במיתת חנק, "או טובע בנהר או מת באסכרא".

"גבר" תמורת גבר: שנים אחר כך, כבר נהגו לשחוט תרנגול לכפרה. הרא"ש בפסקיו (יומא פ"ח סי' כ"ג) מביא מנהג זה על כל פרטיו, ובהתייחסו לשאלה מדוע תרנגול דווקא ולא בעל חיים אחר השיב, כי יתכן שמנהג זה התקבל מפני שהתרנגול הוא בעל החיים המצוי ביותר בביתם. אכן בקהילות עשירות נהגו לערוך כפרות בבעלי חיים מצמיחי קרניים, להזכיר את אילו של יצחק. כמו כן הוא מציין, כי התרנגול קרוי "גבר", ולפיכך העדיפוהו בעת כפרה של גבר תמורת גבר.

ראוי לציין את דברי האחרונים, כי יש להקפיד ליטול לכפרות בעלי חיים שאינם ראויים לעלות על המזבח כקרבן, כדי שלא ייווצר חס וחלילה בלבול וטעות, ולא יחשיבו את הכפרות לקרבן ("משנה ברורה" שם סי' ק"ד).

כיום מנהג עריכת כפרות חוצה קהילות ועדות, גם בני עדות המזרח הסרים למרותו של המחבר, זאת לאחר שרבי חיים ויטאל כתב בשם רבו האר"י ז"ל, שנוהר מאד לקיים את מנהג הגאונים בערב יום כיפור ("כף החיים" סי' תר"ה סי' ק"ה).

מעניין לציין, כי היעב"ץ כותב ("שערי שמים" קי"ב ע"א), כי גם בימינו, מי אשר אין ברשותו תרנגולים לעריכת כפרות, ואף ממון אין לו לכפרות, ייטול זרעונים אלו ויערוך עמם כפרות.

כפרות בערב ראש השנה: לקראת סיום נציין, כי אנו נוהגים לערוך כפרות בערב יום כיפור, כפי שכתב הרא"ש הנזכר, ברם, רש"י בסוגייתנו המביא מנהג זה כתב, כי עורכים כפרות בערב ראש השנה.

דף פא/ב מאי כשפים

מציאות הכשפים על פי המקורות

גמרתנו מספרת: מעשה ברב חסדא ורבה בר רב הונא שהיו נוסעים בספינה, וביקשה מהם "מטרוניתא אחת" לשבת ביניהם, אך הם סירבו. או אז היא לחשה דבר כל שהוא והספינה עצרה ממהלכה. אמרו הם שם טהרה (רש"י) והספינה המשיכה להפליג. הגיבה הנוכרית: מה אעשה לכם שאיני יכולה לשלוט בכם בכשפי, שאתם נזהרים מלקנח בחרס, אינכם הורגים כינים על בגדיכם, מקפידים שלא ליטול שום כרישים ובצל מן האגודה שאוגדים הגננים ובשל כך הכישוף אינו שולט בכם. גמרתנו זו היא רק דוגמה אחת למקרים רבים בהם חז"ל (ראה לעיל ח"א, פסחים ק"א, סנהדרין ס"ב ועוד) התייחסו לכשפים, שדים וכדומה. במסגרת מאמרנו נתוודע לדעות הראשונים על אודות התייחסותם לנושא זה.

שתי דעות עיקריות קיימות בראשונים. יש השוללים לחלוטין קיומם של כשפים, ורבים מרבותינו חולקים עליהם וסוברים, כי הם כח על טבעי.

הרמב"ם (בפרוש המשנה ע"ז פרק ד' ג', ובהלכות עבודה זרה פרק י"א הי"א והט"ז, באגרת תימן (מהדורת הרב שילת עמ' קלו-קלז וכן במורה נבוכים ח"ג פרק ל"ז) שולל נחרצות קיום מציאות אנושית לפעול באופן על טבעי, מלבד פנייה לבורא עולם. לדעתו, התורה הקדושה אסרה להתעסק עם כשפים, "לא תנחשו ולא תעוננו... אל תפנו אל האובות ואל הידעונים ואל תבקשו לטמאה בהם" (ויקרא יט), "לא ימצא בך... קסם קסמים מעוון ומנחש ומכשף וחבר חבר ושאל אוב וידעוני ודורש אל המתים (דברים יח), מפני שהם דברי הבל, ואין לעסוק בדברי הבל".

בדעתו מחזיקים קדמונים בראשם הרס"ג הכותב על הידעונים "החושבים שהם יודעי עתידות". זו דעת הגאונים ("אוצר הגאונים" סנהדרין מה/ב אות תתקכ"ב), כמו גם הראב"ע (ויקרא יט/לא) הכותב: "וריקי המוח אמרו לולי שהאובות אמת... לא אסרם הכתוב. ואני אומר הפך דבריהם כי הכתוב לא אסר האמת רק השקר" ואת הנאמר בסוגייתנו הם מסבירים בדרך המשל, ולא כפשוטו.

את הסוגיות התלמודיות בהן מוזכרים הכשפים והשדים כדבר שיש בו ממש, מסביר המאירי בכך, שחז"ל לא האמינו בהם, אך הם כתבו כן כדי למזער את האמונה בהם בעיני העם, שהרי ההמונים האמינו בכשפים, והיה צורך להסירם מזו הדרך.

לדעת הרמב"ן (דברים יג/ה יח/ג) וראשונים רבים נוספים (רשב"ם דברים יח/ג, "אברבנאל" על פרשת שופטים, הר"י אבן שועיב בדרשותיו פרשת ראה ד"ה ומה שלקחו, אבא מארי מלוניל, הביאו הרשב"א בתשובה תי"ג, החינוך מצוה ס"ב, הרשב"ץ בפירושו לברכות דף ג ובעמ' נד ע"ב, ועוד), יש ממש בכשפים ובשדים, וכך מסביר הנצי"ב ("העמק דבר" דברים יח/ד): "שענייני כישוף הוא דבר סגולי בסתרי הטבע, כשמשתמשים בו ההכרח לדעת לפי סגולת הטבע שהטבע יוצר כל יתברך בו". על מקורם של כוחות אלו כותב הרמח"ל זצ"ל, בספרו "דרך ה'" (ח"ג פ"ב) באריכות, כי הקב"ה ברא את העולם זה לעומת זה, וכנגד כוחות הקדושה נבראו כוחות הטומאה.

ראוי לציין, כי הגאון מוילנא זצ"ל דוחה בביאורו "שולחן ערוך" (יו"ד סי' קע"ט ס"ק י"ג) את שיטת הרמב"ם בעניין זה, וכתב כי כל הבאים אחריו, ללא יוצא מן הכלל, חלקו עליו. לבד מזאת הוא מוכיח כן מגמרות ומדרשים (עיי"ש).

מאורות הדף היומי

בית מדרש למגידי
שיעור דף היומי סוכטשוב

בשורה טובה

לתושבי קרית מוצקין

הננו שמחים להודיע כי זכינו ב"ה
לייסד שיעור חדש בדף היומי
בביהכ"נ "זמירות דוד"
-שכונת נווה גנים
בין השעות 21:30 – 20:30 בערב

ע"י מגיד שיעור
הרב אסף אשכול שליט"א

הציבור מוזמן

לעילוי נשמת

הר"ר אהרון פרידמן ז"ל
ב"ר אליעזר דוד יבדלחט"א
נלב"ע י"ג תמוז תשמ"ג
ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת האשה החשובה

מרת מלכה קולוז ע"ה
ב"ר משה ז"ל נלב"ע ח' תמוז תשמ"ג
ולעילוי נשמת ר' משה ז"ל
ב"ר מרדכי ז"ל נלב"ע ט' תמוז
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחו ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הרה"ח ר' אברהם ז"ל
ב"ר ישראל שמעון ז"ל
נלב"ע עש"ק י"ג תמוז תש"ם
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחו ע"י המשפחה שיחיו

גם אתה יכול להנציח את יקירך
ב-16,000 גמרות מהודרות.
ולשתתף בהחזקת 460 שיעורי דף יומי
הנלמדים מידי יום.

התקשר
עוד היום
16,000 דפי גמרא
ילמדו לעילוי נשמת יקירך.

לפרטים:
ניתן לפנות למשרדנו 03-6164725 (שולחן 109 - שי')

וכתב בעל התפארת חיים: "... וזכור יראה
הוא בעצמו לקנות לעילוי נשמת אביו
ואשר שקטלו בכל מחותנים עליו...
יתנבד עכורו איזה ספר הצריך לרכוש
ללמוד בו. ויכתוב עליו את שמו ובכל
עט שילמדו בו יתחיל ללמוד רוח וכן
ראיתי תרבה נותנים"

הופיע!
מסכת שבת חלק ג'
מהדורת "תלמודו בידו"
מדף ס"ז - צ"ו

הצטרף עכשיו כמנוי קבוע
1700-500-151